

NGUYỄN VĂN KIÊM

GÓP PHẦN TÌM HIỂU
MỘT SỐ VẤN ĐỀ

LỊCH SỬ
CẬN ĐẠI
VIỆT NAM

NHÀ XUẤT BẢN VĂN HÓA - THÔNG TIN

NK 577 75

NGUYỄN VĂN KIÊM

**GÓP PHẦN TÌM HIỂU MỘT SỐ VẤN ĐỀ
LỊCH SỬ CẬN ĐẠI VIỆT NAM**

LỜI GIỚI THIỆU

Thật sự là một vui mừng lớn đối với tôi khi được giới thiệu công trình "*Góp phần tìm hiểu một số vấn đề lịch sử cận đại Việt Nam*" của PGS Nguyễn Văn Kiệm, một bạn đồng nghiệp trong ngành Đại học, lại cũng chuyên nghiên cứu lịch sử cận đại Việt Nam như tôi từ nhiều năm nay. Điều đầu tiên có thể khẳng định là với công trình này, PGS Nguyễn Văn Kiệm đã tổng kết quá trình nghiên cứu khoa học phục vụ công tác giảng dạy của mình một cách xuất sắc. Với công trình dày dặn của mình (hơn 600 trang), ông đã mạnh dạn đi vào một số vấn đề lớn của lịch sử cận đại Việt Nam cho tới nay vẫn đòi hỏi được trao đổi, tranh luận để đi tới một sự nhận định, đánh giá thống nhất.

Vấn đề thứ nhất là sự du nhập đạo Thiên Chúa vào Việt Nam. Gắn liền với vấn đề này là bối cảnh lịch sử của sự truyền giáo trên thế giới - trong đó có sự truyền giáo ở Việt Nam các thế kỷ từ XVI đến XIX - với vai trò của Giáo hội Thiên Chúa trong cuộc xâm lược Việt Nam của thực dân Pháp nửa sau thế kỷ XIX; về những đóng góp của Công giáo vào nền văn hóa Việt Nam với việc đánh giá vai trò Giáo sĩ Alexandre de Rhodes trong việc tìm ra chữ Quốc ngữ.

Vấn đề thứ hai là tìm hiểu và đánh giá tập đoàn phong kiến Nguyễn trên nhiều phương diện: chính sách tôn giáo của nhà Nguyễn nửa đầu thế kỷ XIX; thái độ của các vua Gia Long, Minh Mạng, Thiệu Trị, Tự Đức đối với đạo Thiên Chúa; nhà nước phong kiến Việt Nam với cuộc kháng chiến chống Pháp từ sau hiệp ước 1884.

Vấn đề thứ ba là tố cáo, làm rõ các thủ đoạn bóc lột đối với nông dân của thực dân Pháp và phong kiến Việt Nam từ những năm cuối thế kỷ XIX.

Vấn đề thứ tư về phong trào yêu nước và cách mạng cuối thế kỷ XIX đầu thế kỷ XX, từ khởi nghĩa Yên Thế, Đông Kinh nghĩa thực, những hoạt động của Phan Chu Trinh ở Pháp trong những năm 1911 - 1925 đến các hội kín Nam Kỳ và khởi nghĩa Yên Bái với Việt Nam Quốc dân đảng.

Qua bốn phần trên, người đọc vô cùng thích thú được thấy tác giả Nguyễn Văn Kiệm - trên cơ sở nhiều tư liệu quý khai thác từ các nguồn của Pháp - đã có thể bổ sung, đính chính một số sự kiện và phát biểu một số ý kiến đánh giá trên tinh thần trao đổi khoa học với các bạn đồng nghiệp. Trong công việc này, tác giả đã khá thành công trong việc dùng vũ khí của địch, lấy "gậy ông đập lưng ông" - tức là dẫn ngay những lời nói, việc làm, thủ đoạn của các giáo sĩ, thương nhân, nhà chính trị thời đó - để chứng minh các lập luận, ý kiến của mình. Tất nhiên cũng còn những lập luận, ý kiến vẫn cần được tiếp tục trao đổi, nhưng phải ghi nhận thái độ khoa học, tinh thần đổi mới trong nghiên cứu của tác giả.

Phần V cuốn sách giới thiệu một số tư liệu quý hiếm về nước Việt Nam thế kỷ XVIII - XIX dưới con mắt của

người nước ngoài. Đây là các ghi chép và các thư từ của các giáo sĩ Pháp về tình hình giao thương giữa Việt Nam và một số nước láng giềng, với các nước phương Tây trong những năm 30 của thế kỷ XVIII; về Y học Việt Nam; về chính trị, lịch sử, văn hóa xứ Đàng Ngoài; về tín ngưỡng của người Việt Nam ở thế kỷ XIX; về nạn lụt, đói và tình trạng khốn cùng của nông dân Bắc Kỳ trong năm 1857; về tình hình 7 tỉnh miền Tây Đàng Ngoài giữa thế kỷ XIX; về tính cách của người dân Đàng Ngoài ở thế kỷ XIX; về lễ tang vua Thiệu Trị.

Nội dung khá phong phú như trên giới thiệu lại được thể hiện bằng một văn phong sáng rõ, với một cách lập luận chặt chẽ, đã tạo nên giá trị của **"Góp phần tìm hiểu một số vấn đề lịch sử cận đại Việt Nam"**. Không còn nghi ngờ gì nữa, sách sẽ được nhiệt tình đón nhận khi tới tay bạn đọc đông đảo trong và ngoài nước.

Hà Nội, Trung thu 2003

GS ĐÌNH XUÂN LÂM
(Phó Chủ tịch Hội KHLSVN)

PHẦN I

**VỀ SỰ DU NHẬP CỦA ĐẠO THIÊN CHÚA
VÀO VIỆT NAM**

SỰ TRUYỀN BÁ ĐẠO THIÊN CHÚA Ở VIỆT NAM TRONG BỐI CẢNH LỊCH SỬ TRUYỀN GIÁO TRÊN THẾ GIỚI CÁC THẾ KỶ TỪ XVI ĐẾN XIX

Chúng tôi có ý định trình bày sự tìm hiểu của mình về sự truyền giáo vào Việt Nam ở khía cạnh nó là một bộ phận của sự truyền giáo trên thế giới, khởi đầu từ cuối thế kỷ XV đầu thế kỷ XVI, và trong phạm vi hạn hẹp của một bản tham luận. Chỉ xin giới hạn trong việc tìm hiểu các động cơ đã dẫn tới sự truyền giáo trên thế giới, trong đó có sự truyền giáo vào Việt Nam.

Sự truyền bá đạo Thiên Chúa vào Việt Nam không thể tách rời những động cơ của sự truyền bá đạo Thiên Chúa trên thế giới từ sau những phát kiến địa lý cuối thế kỷ XV.

1. Trước hết, không thể không thừa nhận động cơ tôn giáo của hiện tượng lịch sử này - Truyền giáo là sứ mạng tự thân của đạo Thiên Chúa ngay từ khi đạo này xuất hiện, nhằm định hình một tôn giáo thống nhất trong vùng đất thuộc ảnh hưởng của đế quốc La Mã. Cũng qua quá trình truyền giáo đạo Thiên Chúa ngày càng tự hoàn thiện bằng cách hấp thụ từng phần các tôn giáo gần gũi để trở thành một tôn giáo tập đại thành của mọi tôn giáo và tín ngưỡng trong vùng. Các nhà nghiên cứu chuyên về đạo Thiên Chúa đã chỉ ra khá rõ sự trùng hợp về nội dung của đạo Thiên Chúa với nội dung từng phần của nhiều

tôn giáo hoặc tín ngưỡng khác trong vùng. Một vài ví dụ: Thiên Chúa là hình ảnh Yahvé của các nhà tiên tri Do Thái, sau được suy tôn là cha cao cả. Jésus được sinh ra từ một nữ đồng trinh giống như Perséc được sinh ra từ Dionysos và Horus. Jésus chết đi và sống lại như các thần Osiris, Adonis. Quí Sa Tăng là hình ảnh của hung thần Angra Mainou của Iran. Thiên thần, quí sứ, thánh thần là dấu tích các thần của Animisme Hồn Linh giáo. Lễ ban thánh thể có nguồn gốc trong tục tô tem. Lễ rửa tội dùng bánh với rượu vang hay nước đã có trong đạo Mithraisme. Ngày chủ nhật công giáo là ngày Sabbath của người Do Thái v.v.. Vì vậy, truyền giáo trong thời kỳ lịch sử này, dù có thể gặp khó khăn trở ngại, thậm chí có lúc bị bách hại, song là những khó khăn trở ngại của một quá trình đi tới thống nhất của những tôn giáo gần gũi với nhau để trở thành một tôn giáo hoàn toàn xa lạ. Những vướng mắc, khó khăn, sự bách hại, tuy cũng có lúc có lý do chính trị (ở một chứng mực nào đó trong cuộc bách hại của chính quyền La Mã) song vẫn nặng tính chất tôn giáo.

Sự truyền đạo Thiên Chúa đến các vùng "đất ngoại", cụ thể là châu Á, châu Phi và Nam Mỹ từ sau phát kiến địa lý cũng được giáo hội giải thích bằng cùng một động cơ nói trên, tức là tuân phục lời phán của Chúa: "Các con hãy ra đi dạy đạo và rửa tội cho mọi quốc gia nhân danh cha và con và thánh thần... (Mathieu XXVIII, 1a); hay "Hãy ra đi khắp cùng trái đất và giảng Phúc âm cho mọi chúng sinh" (Marc - XVI, 15). Song, trong thực tế, động cơ truyền giáo lúc này đã mang dáng vẻ khác hẳn thời kỳ trước. Dân chúng ở vùng đất ngoại, trong những mức độ khác nhau, đã có một nền văn hoá bản địa, với những tôn giáo, tín ngưỡng rất xa lạ đối với đạo Thiên Chúa. Sự truyền bá đạo Thiên Chúa vào các vùng đất này, như cách thức đã diễn ra trong các thế kỷ nói trên, cơ bản là mang tính chất áp đặt, cưỡng bức, giống như một cuộc cưỡng đoạt phần hồn dân ngoại, gây nên sự xáo trộn rất lớn về xã hội và tinh